

ეჭო სულ ისა

უბრალო დაჯილდოებულად ჩანს, რომ თანამედროვე ლიტერატურის გამოჩენის შესაძლებლობა მერს ღაბაშვილმა, ვიდრე შუა საუკუნეების თხზულებათა პერსონაჟები. ხოლო ანტიკური მწერლობის მოქმედი პირები ამ მხრივ კიდევ უფრო „მოყრდენულად“ გამოიყურებიან. ეს ზოგადი ტენდენცია ძირითადად განპირობებულია იმით, რომ ადამიანის არსებობის და მოქმედების რა მხარეზე რაციონალიზებული განსაზღვრება, როცა მწერალს განსაკუთრებით აინტერესებს სულის შინაგანი მოძრაობა, ამას მხატვრულ ქსოვილში უფრო მეტად ჩვენს წინაშე გვიჩვენებს სიტყვიერი აქტი გვიჩვენებს და უფრო ნაკლებ საკუთრივ ავტორისეულ თხრობა. ყველა შემთხვევაში კი შემოქმედებით ენერგია ისევე საგანგებოდ იხარჯება გმირთა მეტყველების სახეების შესაქმნელად, როგორც მათი მოძრაობის, ტესტისა და მიმართვის გასაგებებლად. როცა მწერალს გამახვილებული სმენით აქვს დატყეპილი თავისი გმირის მეტყველების მიმოხრა, ინდივიდუალური და გამჭვირვალე სასაუბრო ნათესებში არა მარტო გვესმის ვიდაყის ხმა, ეხედავთ კიდევ მას. მაგალითად, მიუთითებენ, რომ „მშენებელთა გარდაცვალების“ იტორი პორტრეტული ხატვის მომენტს თავისი დიალოგით ახორციელებს... მისი პერსონაჟები სტუდენტები, ცეცხლის გადჭრაზე, მაგრამ მაინც მიხედილი შენიშვნით, შეიძლება გრაფიკულად დაიხატონ მათივე სიუჟეტის მიხედვით.

როცა იტორის სიტყვისა და პერსონაჟის პირდაპირი მეტყველების შესახებ ვმსჯელობთ, არ ვპირებთ შევიდეთ ლინგვისტიკის სფეროში. ჩვენ სიტყვა მის კონკრეტულ, ცოცხალ არსებობაში გვიანტერესებს. ლინგვისტიკა სიტყვის ლოგიკურ და საგნობრივ-აზრობრივ მხარეს სწავლობს, მას ისიც აინტერესებს, რა უნდა იქნება ის, რომელიც სხვა მიმართებაში სიტყვის არსებობას, იქედან, სადაც ჩერდება

და ენათმეცნიერება იწყება უაღრესად სიინტერესო უბანში სიტყვის კონკრეტული ცხოვრებასა, ცოცხალ მოღვაწეობას. მის შემსწავლელ დისციპლინას ზოგიერთი მეტალინგვისტიკის ეძახის.

მეტალინგვისტიკა მიმართებათაგან ძირითადია ის მიმართება, რაც სიტყვიერ ერთეულთა შორის შეადგენს დიალოგს. დიალოგური მიმართებანი არ დაიყვანება არც ლოგიკურ და არც საგნობრივ-აზრობრივ მიმართებამდე, რომლებიც თავისთავად მოქმედებიან არა დიალოგურ მომენტს. ისინი უნდა შეიმოსონ სიტყვიერ იქსენს გამონათქვამებად, იქსენს სიტყვაში გამოხატულ პოზიციებად სხვადასხვა სუბიექტებისა, რათა მათ შორის წარმოიქმნას დიალოგური მიმართებანი. ეოველგარ გამონათქვამს, ამ აზრით, ყვეს თავისი იტორი, რომელსაც ჩვენ ეფსმენტ გამონათქვამში, როგორც მის შემოქმედს, დიალოგურ მიმართებაში პერსონიფიკირებული ეოველგარი გამონათქვამი, რომელზედაც ჩეაგარება ხდება. როცა დიალოგურ მიმართებაზე ელაპარაკობთ, ხაზი უნდა გაესვას იმ პრინციპულ გარემოებას, რომ სიტყვას აქ რაკუარი მიმართულება აქვს — სალაპარაკო საგნისკენ. როგორც ჩვეულებრივ სიტყვას, დი სხვა სიტყვასთან, სხვის მეტყველებასთან უფრო ახლოს პირველი მიმართულების შეკრახობა — გამონათქვამი პირდაპირ მიმართება საგნს, ამოცანად მის აღქმას ისახავს მეორე მიმართულების არსებობა შედარებით უფრო ფარულია, მაგრამ უფრო პრინციპული დიალოგური სიტუაციისათვის. თუ გერ ეგრძნობთ ამ მეორე კონტაქტს სხვის სიტყვისა და დიალოგის შემადგენელი ჩეულება, სორი მზიდან თვითთული) მხოლოდ თავის უშუალო საგნობრივ მიმართულებაზე დაგვეყვას დიალოგურ მიმართებათა სპეციფიკი გაუცნობიერებელი რჩება.

სხვისთან ურთიერთმოქმედება შეგვიცნობ

ბინებს თვალსაჩინოდ აღამიანში აღამიანს. ურთიერთდამოკიდებულების პროცესი კი უმეტესწილად დიალოგურ მიმართებაში გამოიხატება. ხოლო ეს მიმართება შეიძლება დაჰყარდეს არა მხოლოდ მთელ გამონათქვამთან, არამედ მის ნაწილთანაც, ერთ სიტყვასთანაც. თუ ამ სიტყვაში ინდივიდი გამოკრთის, პიროვნული პოზიცია ეტევა, ეილაის სხა გვესმის.

პირველივე ქართული თხზულება ვახტანგის დიალოგურ მიმართებაში ფსიქოლოგიურად შეტყვევლი მატერიალური სახეებით. შემადგენელი კომპონენტები ქართული მატერია და სენაკში განმარტოვდა მასთან იკლავი შედის. აკრძალა ეილაი იგი განმარტებულად, მეცა ეტაროვდა მის თანავე. და ეარქუ ნეტარსა შეშანიყს. აღუწლსა დიდსა შესლუად ხარ. დედოფალს. ეკრძალე საჩუქრთნობასა ქრისტესსა ნუუეუე შეტრმან ეითარსა სრსულმან სამოღარო პოოს შეს თანა. ხოლო წმიდამან შეშანიყ მრქუა მე. სეუსს. ჟა მეცა დიდსა ლუაწლსა განმზადებულ ვარ. — და მე ეარქუ მას. ეგვრმთ არს. მტნე იეი. მოაპინე და სულგრამელ. ხოლო მას მრქუა მე. ჩემდა მარტოასა არიან პირნი ესე. ხოლო მე ეარქუ მას. პირი შენი პირი ჩუენ არს და სობარული შენი სობარული ჩუენი არს. ჩუენი არა ხოლო თუ დედოფალსა დედნ იეი. — ჩემუდ ჩუენ ყოველთა ეითარსა შეილთა გუხედველ. და ეარქუ მე სანატრელსა მას სეაშიადადრე ეითარსა გეგულუბის. მიტხარ მე. რამთა უწუოდი და აღუწერო შრომა შენი. ხოლო მან მრქუა მე. რამასა მეთხივ ამას? და მე მიუეე და ეარქუ მას. მტყიცუდ სდგამ? და მან მრქუა მე. ანუ იყოფინ ჩემდა, თუმცა ეეზარე საქმეთა და ცოდეთა ვარსკენისათა. მე მიუეე და ეარქუ მას. ამწარე გონება აქვს მას. კუე-მასა და ტანყვასა დიდსა შეყაგდოს შენი. ხოლო მან მრქუა მე. უმყობმს არს ჩემდა კელთა მისთაგან სიკუდილო, ეიდრე ჩემი და მისი შეყრება და წარწყმედა სულსა ჩემსადა, რამეთუ მასმიეს მე პავლმს მოციქულისაგან. არა დამონებულ არს მამა ვანა დამ, არამედ განუენ. და მე ეარქუ. ეგვრთ არს.

ამ ურცელ დიალოგში მოქცეული თვითუღწერა შესიტყვება ინტენსიური სულიერი მდგომარეობის გაცხადებით. ჩვენს წინაშე გვხვდება ტალღისებრი მოძრაობა: ხან მასათე-ბული და ფრთხილი, ხან შეუპოვარი და თავგანწირული, ხან თანამგრძნობელი, მანუგეში-ბელი, ხან კი ნუგეშმართი და ხუდრთან შერიგებული. სასობა, გაერთიანება და იდუ-მალი შიში ეღერს იაკობის პირველ მიმართე-ბა დედოფლისადმი. ცხელი ურამბრული ინტო-ნაციითა დატვირთული ქალის პასუხი. სე-უსს, და მეცა ლუაწლსა დიდსა განმზადებულ ვარ. პაუზა, რომელიც აქ თანამოსაუბრისად-მი მიმართვას მოუვება (სეუსს...), არა მხო-

ლოდ ლოგიკური პაუზა, არამედ ის ინტონა-ციური ტეხილია, რომელიც პლასტიკურობას ანიჭებს სურათს, ეამქიჩვალეს ხდის მთელ სიტუაციას. იგი ქალის ხმის ინტონაციასთან ერთად მის პოზსაც ხატავს. ბედის მძლავრი დარტყმის შესახვედრად შემართულ მის სხეულს, მკირე პაუზა, რომელიც თანამოსაუბ-რისადმი მიმართვას მოუვება, ეს არის უფსე-რული ქალის წინ ვაწოლილი. — და მეცა დიდ-სა ლუაწლსა განმზადებულ ვარ, — ეს უკვე თავგანწირვის სხა იმისა ვინც ესესაა თავს მისცას ამ უფსერულს. ინტონაციურმა წყობამ გამომსახველობითი კონკრეტულობა მიანიჭა ერამას, გაამყარა ემოციური სახე.

თავგანწირვისა და შეუღრეკლობის ამ სხამ პირენდელი მართლაცა და იდუმალი შიში ვაუთანტა იაკობს (მისი მეორე ჩემლიყა). მკო-რე ხმის შემდეგ ბედთან მდგრებისა და მტანყ-ველი მარგანს გაორებისა მუწყებელი ზარბ ჩამორეყვას შეშანიყის ხმაში: ჩემდა მარტო-მას არიან პირნი ესე. თანადგომის სეედიან, მაგრამ გულითად ნუგეშს შეაგებებს ამას სე-უსს. პირი შენი პირი ჩუენი არს და... ქო-ლისა გაბზარული სხა ევლაი იქვსა და შიშის განცდას ილუქრავს იაკობს როცა წარმოიდ-გენს, რა შეიძლება მოუეეს დედოფლის მერყე-ობას, მტყიცუდ სდგამ? — ეკითხება იგი ქალს და მოსილოდნელ ძალადობას უთვალის-წინებს შინაგანი წინააღმდეგობის დათრგუნვით და სობოლო გადწყვეტილების ტონით პასუ-ხობს შეშანიყს. უმყობმს არს ჩემდა კელთა მისთაგან სიკუდილო, ეიდრე ჩემი და მისი შე-ყრება და წარწყმედა სულსა ჩემსადა, რამეთუ მასმიეს მე პავლმს მოციქულისაგან... თანამოსაუბრე დასტურის სიტყვებს — ეგ-რეთ არს, — წარმოატქვამს როგორც ქალის ისე თავისი თავის განსამტყიცებლად.

თი, მეორე სცენა იმავე თხზულებიდან. გან-დგომილ ცოლს ვარსკენი მას, რძალს და ეპის-კოპოსს მიუგზავნის. ისინი ქალს მოუწოდებენ, ღაუბრუნდეს ოჯახს. მაშინ წმიდამან შეშანიყ მრქუა მათ: ეიცო ბრძენო, თქვენ ყეთილად იტუთ, გარნა ნუ დაგიყრებდეს, თუმცა მე შინა ცოლად-ლი ეიყავ შეგონა მე, ეითარმედ იგი ჩემდა მოეაქყო და ღმერთი კეშმაროტი აღიაროს, და თუ მე მაძულებთ ამას ყოფად? ნუ იყოფინ ესე ჩემდა და შენ, როცი, არღარა ჩემი მამლი ხარ, და არცაა მე შენი მამის ცოლი, არცა ცოლი შენი ჟამ ჩემი არს, რამელნი მის ეარსო და მისთა საქმეთა ზიარ ხართ. მრქუა მას როცი, ეწუი მე, თუ მოე-ლონნეს მსახურნი და თრეით წარგოვენოს შენ. ხოლო წმიდამან შეშანიყ მრქუა. ეუე-თუ შეყრას და მიტრიოს, მიხარს, რამეთუ მით საბოთა იყოს განმინება ჩემი მისგან. და

მარიამი მარაღლავა
მამო სულისა

ვითარცა ესმე ესე მისგან, სრულყოფილად ყოველნი. და როცა აღდგა და სრულყოფილად გარეგნად. ბოლო წმიდან შუშანიკი პატივს ეპისკოპოსსა: „ვითარ შეტევ შე დაქვობად ჩემდა ჩაწეთ შენ ღმერთი უფალ-ყო?“ ბოლო როცა ევედრებოდა და ეტყოდა: „ღამ ჩუენი ხარ შენ, ნუ წარსწუმედ სახლსა ამას საღვთოფლობასა“. პატივს მას წმიდან შუშანიკი: „უწვი, ვითარ შედ ღამ ვარ, ერთგას განზრდილნი, ბოლო მაგას ვერ ეკყოფ, ვითარცა მოსისხლეობა იქმნა და თქვენ ყოველნი თანამდებ ექმნენით“.

და ვითარცა ატობდ ატრებდეს მას. აღდგა წმიდა და ნეტარი შუშანიკი და თანა წარატანა ევანგელსი აქსი. და ტრილით ესრქით იტყოდა: „უფალო, ღმერთო, შენ უწვი, ვითარ შედ შე გულოთად სიკუდილდ მიჰაღ“. და რაგამს შევიდა იგი ტაძარსა მას, არა დაჟდა იგი თესსა მას გალიასა, არამედ სენაკსა შინა მყოფსა. და აღიყრნა ტელნი თესნი ზეცად წაიფრან შუშანიკი და თქვა: „უფალო ღმერთო, არცა მღვდელთაგანი ვინ იპოვა მოწყალე, არცა ეროსი ყოც ვინ გამოიწდა შორის ერსა ამას, არამედ ყოველთა შე სიკუდილდ მიმითუალეს მტერსა ღმერთისასა ეარსქენს“ (ჟეგლები, I. გვ. 16-16).

სიესებოთ მიზანდასახულად და ნამდვილი ხელწოდების ტაქტიკით მწერალმა დაალოცა უფალ-მამამეფისადნა კი არ ხატავს, არამედ სიკუდილდ შენ აღვალს სიხალისიდან. ასე რომ, ჩვენი დედოფალი პირველ რეპლიკას წარმოთქვამს („აქაცნო ბრძენნი...“), ჩვენ უკვე დამუხტულ დაალოცვრ სიტუაციაში ვიქცევით. ამ რეპლიკის მეორე ნახევარში ენებანი უკვე მაქსიმალურად დამუხტულია და ეს მომენტითი უკლებ-ნაკიორია მთელი პასაჟის მასშტაბით. ახლა ამ ვარემოებებს მივყავართ უფრადლება, რაზედაც ზევით ელაპარაკობდით ზოგად. დაალოცვა ვატრთიანებულ რეპლიკას შემადგენელი სიტყვები, მიმართულები ან თუ ამ სავსე ნახევარ-მთელი დროს მსტენიურად ჩაგვტყუებს სხვის ვაშინათქვამზე, პასუხობენ ნაწილად თუ სავსელად წინაშე მოსალოდნელს. სახელწოდებანი დიბრესების ეტყევირთულ, უარყოფის და გამწირავ ეიცხებას როცა მოსახლობის უწვი შე. აწ მოავლინნეს მსახურნი და თარეფთ წარგოვენის შენ. ავილოთ ამ რეპლიკის დასაწყისი: „უწვი შე...“ ეს სიტყვები უშუალოდ საგნობრივად მიემართება გარკვეულ მოვლენას იმას, რაც იცის პერსონაჟმა. მაგრამ აქ მართო ეს კი არაა გამოხატული, რომ შე რადაც ვიცო: როცა სიტყვა დამუხტულად იმ-ზორება იგრეთვე შუშანიკის სიტყვებისა, რეაგირებს მასზე, პასუხობს, შე ეიცო, მაგრამ შენც უნდა იცოდე, ანგარიში გუწვიო იმას, რაც შე ეიცო, ეს მეორე მიმართულება (სხვის სიტყვის კონტექსტისავე) სპეციფიკური შინაარსით მსჭვალავს რეპლიკის ყველა სხვა სიტყვასაც, აღუბრად ანათებს სიტყვის უშუალო

სავსესაც (პირველი მიმართულება). მეორეს მხრივ, როცა სიტყვა თაქისთავეში ასახავს ადრესატის ვასათულისწინებელ შესიტყვებას, რეპლიკას, ცდილობს გამოიყენოს და მოხსნას იგი. რეპლიკა შინაგანად დიალოგიზირებულია ერთ სიტუაციაში თავს იჩენს ორი ანობრადი მიმართულება ორი ხმა.

მეორე მიმართულების ორივე ასპექტით (პასუხი წინამდებელ სხვის სიტუაციაზე და განკერძო მოსალოდნელი პასუხისა) ცხადდება აღბეჭდილი დედოფლის საპასუხო რეპლიკაც („უფალო შემერას და მათარიის, მიხარის...“) ან რეპლიკაში ისე ვარჯიშაა გათვალისწინებული ადრესატი, რომ მისი წინააღმდეგობის მოხსნაც ხერხდება (როცა უსიტყვოდ აღდგა და სრულყოფილად გარეგნად). ამის შემდეგ დიალოგური სიტუაცია ერთ რეპლიკამდე დაყვანილი, როცა ერთის სიტყვა უსილობლობის ძალით ან სხვა ვარჯიშობის ვაშო არ აღძრავს მეორის სიტყვას. ვითარცა თრიად ატრებდეს, შუშანიკი ადგა და სასახლეში დასაბრუნებლად მოეშვა. „ტარილით ესრქით იტყოდა: „უფალო, ღმერთო, შენ უწვი...“ ვითარცა შე გულოთად სიკუდილდ მიჰაღ“ ბოლო სასახლის ერთ სენაკში განმარტობებულ შუშანიკსა „აღიპარნა ქაღლი ზეცად და თქვა: „უფალო, ღმერთო, არცა მღვდელთაგანი ვინ იპოვა მოწყალე, არცა ეროსი ყოც ვინ გამოიწდა შორის ერსა ამას, არამედ ყოველთა შე სიკუდილდ მიმითუალეს მტერსა ღმერთისასა ეარსქენს“ ორივე შემთხვევაში საქმე ეკუთვნის თარულ დიალოგთან საპასუხო რეპლიკაში არის, მეორე მხრისა მისი ანობრადი შინაგანად დიალოგიზირებული და ინტროსპიკი ისეთია, რომ ქალის ორივე რეპლიკას ცხადად აქვს ატრეტილი სხვის სიტყვა, როგორც ეტყევირად არ არსებობს. სხვის სიტყვა, საგნობრივო თვალსაზრისით თუ პოზიცია მოხსნა გულისხმავებული სახით, პასუხი ყოველი არას შესული ეპისტოლდ დატრეტილ ურბანში მეორე შემთხვევაში, თუმცა დედოფალი მართლაც, მისი ყოველი სიტყვა მწვავედ ეხმინება და რეაგირებს თანამოსაუბრესთან.

ერთი მხრივ, მაგრამ საგულისხმო დიალოგი იმავე თხზულებიდან. ნაგევში ცოლი, ქედზე ჩქვით, ციხეში შეაწვევია პიტაბშია ქაქუი „დაბეჭდა ურჩულთან“. ბოლო წმიდან შუშანიკი თქვა: „შე ამას მზირულ ვარ, რაათი აქა ეიტანო და შენ ვანქისუნო“. ბოლო პიტაბშია პატივს მას. „აქ, აქ, განისუენე!“ (ჟეგლები, I. გვ. 21). უაღრესად მართალი ხელოვნებითაა აღბეჭდილი ეს სცენა. ერის პეხედით დედოფლის სიტყვებს მხოლოდ უშუალო საგნობრივი მიმართულება აქვს და თუ ამის იქნე ეიფე ვინმეს მიემართება, ისევე წარმოშობელს. თითქოს თავისთავის ჩილაპარაკებელი ეს ფრაზა სინამდვილეში გამოიყენებ რეპლიკას (მიმართულია) ეარსქენის მოქმედება

ზე; ჩეპლიყას მიზნად აქვს სული შეერყიოს. ადრესატს საშუალება არ მისცეს, გაბრაზებულიად გრძნობდეს თავს მაშინაც, როცა იგი მოპირდაპირეს დიზიეტრად აუტანელ მღვთმარებაში იყენებს. ადრესატი უმალ გრძნობს ამ ფარულ ჩეპლიყას და მასი იქედნური პასუხი წყვილად ხედება მიზანს.

დამბასათუბელთა ვეფან ბუზბირისა და ე. სტათი მცხეთელს დიალოგი ანონიმი ავტორის თხზულებიდან მსგავს განცდებს წარმოგვიდგენს ურთიან კოსტანტი კახის მარტვილოზის ავტორი. იოანე სახანისძის აბოს წამებაში კი პოეტურად ეველაზე მეტყველია ამიხასა და აბოს სიუბარო. უყანასკნელ დაკითხვაზე პოუენილ აბოს აპირა მიმართავს: „რამ არს, ქაბუყო, რამ განიზრახე თავისა შენისა?“ ხოლო წმინდა მიწამს აღივსო სულითა წმიდითა და პრქუა მას: „შე განვიზრახე და ქრისტეანე ვარ!“ პრქუა მას მსაფელმან მან: „არა დავითეუბიეს სოცოდმ იგი და უგუნერებამ შენი?“ პრქუა მას ნეტარმან ქაბო: „უკეთუმეს უმეცრუბასა და უგუნერებასა შინა ვიყავ. არამცა ღირს ვიქმენ შედგომად ქრისტესა!“ პრქუა მას მსაფელმან მან: „არა გიციობიესა, რამეთუ სიტყუანი ეგე შენნი მომტყუებელ სოცადილისა გექმნებთან შენი?“ პრქუა მას წმიდამან ქაბო: „უკეთუ მოკუდღე, მრწამს შე, რამეთუ ქრისტეს თანი ეცხონდღე, ხოლო შენ რასა განაგრძობ? რამ გავდლები მემ ზეფა იქმოდღე, რამეთუ შე ვითარცა კედელსა მავსა, რომელსა მთერდნობილ ხარ, ეგრე არა შენშიან კედლი ეგე სიტყუანი შენნი, რამეთუ გონებამ, ნემო ქრისტეს თანი არს ზედისა!“ პრქუა მას მსაფელმან მან: „რამ ეგოდენი სიტყუობამ გქუეს ქრისტეს შენისაგან, რომლითა სიუდიდესა არა გეწყაღის თავი შენი?“ პრქუა მას წმიდამან ქაბო: „უკეთუ გნებავს ცნობად სიტყუობამ მასა, შენცა გრწმუნინ ქრისტეს და ნათელ-ილე მასა მიზრად და მამინდა ღირს იქმნე ცნობად სიტყუობისა მასისა“ (მეფლები, I, გვ. 70-71).

აქაც სიჭმე გვაქვს ცხადოდ გამოკვეთილ დიალოგურ მიმართებებთან. უოველი სიტყვა აქაც ორგანოა მიმართულებას ფოკუსში მოქცეულა რეაქცია და განჭვრეტა სხვისი სიტყვისა განსაზღვრავს პერსონაჟის ფრაზონ არა მხოლოდ ინტონაციასა და სტილს, არამედ შინაგან აზრობრივ სტრუქტურას, ხდის მას შინაგანად დრამატულს, ნერვიულს. ეს განხილვითი ენა აბოს სიტყვებს. ამიხას სიტყვები შედარებით წმინდაა (გარეგნულად მაინც). უველა მისი ფრაზა გამოკითხვის, გარკვევის, შეხსენებისა და შეგონების ფორმაშია მოწოდებული. ხოლო აბოს საპასუხო რეპლიკებში ნათლად გვაგრძნობინებს თავს შინაგანი დრამატული წნევა. პირველსავე პასუხს აბოს ნერვიული დამბულობის აშკარა ფაქტი. „შე განვიზრახე და ქრისტეანე ვარ!“ ზუსტად ასეთია მეორე შეკითხვის პასუხიც. მოწამის მე-

სამე და მეოთხე პასუხში ნერვიულად დამბულო აზროვნების შინაარსს გამოჰქვეყნებ (გამოღიზიანებული) შინაარსიც ემატება შესაფერისი კოლოთი ხორცმესხმული (მემახვევით არ არის, რომ აბოს რეპლიკები ქაბოს ნიშნებით იზურება). აბოს სიტყვების ამგვარი შინაგანი აზრობრივი სტრუქტურა ტონი და სტილი განპირობებულია რეაქციითა და განჭვრეტით ამიხას სიტყვებისა, თელსაზრისა და დამბულ განჭვრეტას მოსალოდნელი შესიტყვებისა ის მიზანი აქვს, რომ მოხსნა, ვაუფასუროს იდეაში სძლიო ამ თელსაზრისს, პოზიციას, თეთონ თქვა უყანასკნელი სიტყვა მოწამე ილტვის, ცხადუბს სრული დამოუკიდებლობა მოპირდაპირის თელსაზრისაგან, სრული თავისუფლება შიშისა და სინანულის რამდე გრძნობსაგან. მოპირდაპირე უნდა იგრძნოს, რომ ის, რაც უზენაესია და უქვეშაობრესი მარტვილისათვის, ასეთია მისი დამოწმებისა და აღიარების გარეშე. ამგვარ უღრმეს, რთულ, მრავალგანზომილებიან სიტუაციაში აზროვნებს აბო, აზროვნებს უმთავრესზე და უძნელესზე ადამიანისათვის ეს ძნელად გასაძლელი სიტუაცია განსაზღვრავს მისი აზროვნებისა და ვარცდის შინაგან სტრუქტურას, ნერვიულად დამბულ მანერას თავისი თავისა და სხვისი ქვრეტისა, გაგებისა.

იმავ სიტუაციაში ამიხასათვის საშესაბურებარი მოვალეობასთან დაკავშირებული ერთერთი საკითხი წედება ამით იბხსნება მისი აზროვნებისა და სიუბრის უფრო თავისუფალი სტილი. თუმცა ეს სიჭმეოდ რამდენადმე მაინც გარეგნულაა, მოპირდაპირეზე ზეგავლენის სურვილით ნაყარაბევი. ავტორის ხელოვნება იმაშია, რომ შატერულ ქსოვილში ირთვე ასექტი გვაგრძნობინებს თავს.

ერთსა და იმავე მოვლენაზე სხვადასხვაგვარი რეაქცია ეველაზე გაერკულებული სქემა დიალოგურ სიტუაციაში. ასეთია ის პასაფი სერაპიონ ხარხმელის ცხოვრებიდან, როცა ქინცგაწვეტილი მოწამეები და გარბანელი აუდრებიან სერაპიონს შეისვენონ. (ტრიგონლ ხანთელის ცხოვრებაში შოტ ყრამალატის მიწნერობას ამბავი ძირითადად დიალოგური ფორმითაა იგებელი. პერსონაჟთა ქცევისა და რეპლიკებში ისე გამოქვირეაღედ ციხციმებს მათი ენებება, რომ მთელი პასაფი ფსიქოლოგიური რეალიზმის სიუეტესო ნიშნშია. შინაგანაზრობრივ სხეიგარს, მიგრამ ასევე დამბულ ენებებს გამოკვეთს გიორგი ათონელი იმ დიალოგში, რომლის დასასრულს ექვთიმე ყუცხლს მისცემს ყვართს, რომელიც მთავარი დიკიონს გუთონის.

პერსონაჟის სიტყვა დიალოგში არა მარტო საგნისკენაა მიმართული, არა მხოლოდ ასახელებს და განასაზიერებს მას; თეთონ სიტ-

მარიამი შატერლავა
მერი სოფლია

უცა (უჩაზა) არის აქ განსახიერების ობიექტი. არა მხოლოდ გვესმის გვირის ნათქვამი, ეგრძნობთ, თავისებურად ვხედავთ კიდევ კამოტქმულს.

განსახიერებულ ანუ ობიექტურ სიტყვასთან ვვაქვს ს.ქ.შ. შაშინაც, როცა ჩვეულებრივ იტყვიან, თხრობაში ჩართულია გვირის პირდაპირი მატყუალება. უშუალოდ სხვისი სიტყვის კონტრასტისაკენ მიუძღოთ (უაღრესად) ასეთ ფრაზას არ აქვს მეორე მამართლები, მაგრამ იგი დანიშნულია არა იმდენად იმ საგნის წარმოსახვად, რომელსაც უშუალოდ მიუძღოდა, არამედ იმის ბუნების, ხასიათის შესაგნებად. ვინც ამ სიტყვებს წარმოთქვამს, ასეთი სიტყვა, როგორც დამატებითი, ბელად, ტიპური, კოლორატული, თვითონაა მიმართულების საგანი.

გვირისკენ მიმართულების მასზე ორიენტაციას, მისი ბუნების წარმოსახვის საგანია ის სიტყვები, რომლებსაც შუშინიყის წამებაში წარმოთქვამს ვარსკენის თანამშრომელი სპარსი. „შევიდა იგი წინაშე ნეტარისა შუშინიყისა და ტირილით იტყოდა: ესევიდათა სახლი მშველთისაა ვითარ სიწყალობელ იქმნა და სიხარული მწუხარებად გადაიქცა?“ ბოლო ზრახვითა იყო იგი ვარსკენისათა და ზაყუთით იტყოდა ამას“ (ქველუბი, I, გვ. 14). ან ვარსკენის სიტყვები, როცა მას იაკობი შუშინიყისგან დაბრუნებულ სამაულუმს გადასცემს. „მერაშეცა იბოს ვინმე, რომელმან ესე შეიძიოს“ (ქველუბი, I, გვ. 19). სიგნობრივი აზრი ამ სიტყვებისა ზედნს წარმოსახვას არაფერს განსაყუთრებულს არ ეუბნება. მაგრამ სიგნობრივ შინაარსზე დაფუძნებით აღმოცენებულია მეორე — სიგნობრივი აზრი. შეითხველი გრძნობს, რომ გებულობს უფრო მეტს ვიდრე ეს სიტყვების ლოგიკური შინაარსიდან პირდაპირ გამომდინარეობს. ნ. პარტმანი შენიშნავს: „ამასუნნი სპორად ბატლებს თავის პერსონაჟებს, მხოლოდ უშინაშენელო საგნებზე ილაპარაკონ; მთავარია არა ის, თუ რას ლაპარაკობენ ისინი, არამედ, როგორ ლაპარაკობენ. სიერათოდ, მთავარია არაბელშესახები“ ნ. ანთირი მხატვრობის, ფრაზით ხატვის სამაგალითო ნიმუშს გვადლევს ეს ნაზოდი შუშინიყის წამებიდან. „დოკონი ვინმე ერთი მის ეპისკოპოსისაა დგა წმინდანა შუშინიყის თანა მას ემსა, რომელსა გამოჰყენდა იგი ტაძრით, და ენდა, რაათამცა პრქუი თუ „მტკაცედ ღვგ“ და თუალი კიჟა პიტო ახშმან, სხუთა ვერდარაჲ სცალდა სიტყუად, ენთენ ოდენ პრქუი: „მტკი“... და ღაღუნა ბოლო და სიელტოდ იწყო სწრაფით“ (ქველუბი, I, გვ. 20). (ასეთ შემთხვევაში ჩვენ არა მხოლოდ ამას შევამჩნიებთ, რაზედაცაა ლაპარაკი, არამედ უფრო მეტს: ვინ ლაპარაკობს, რა იშვლესები ენასკევიან ერთმანეთს ამ სიტყვითა, რა ასახარეობებს გამოთქმულს, რა არის გამოთქმული. სწორედ აქ არაბელშესა-

ხების წედომავია ფრაზის სიმბოლის ცენტრად მხატვრულ ორგანიზმში მისი არსებობის პირობა.

ამ პირობით აკოცლებს ბასილი ზარზმელი იმ სიტყვებს, რომელთაც გაყვირებული გითრგო ჩორჩანელი წარმოთქვამს, როცა თავის საბრძანებელში ბერთაგან აღგზნებულ ყავსებს შენიშნავს: „ვინაჲ არს ადგილსა იმას სიკმოსა ეჟამლისაჲ, ანუ თუ ვის რად უქმს ცაცხლი? დაღათუ სხუთ სპკირო რაჲ ვის უქმს, ზუენ ვითარ არა მეცნიერ ვართ?“ (ქველუბი, I, გვ. 225). ფრაზა აქ ინტონაციისა და მახვილის ძხრივ ისეა დამუშავებული, რომ სიგნობრივი აზრი — უკითხავად ხომ არ შემოტრიალან? — უკანა პლანზე გადასული და თვალში გვხვდება შეუქალი და ზეიადი ფეოდალის კოლორატული ფიგურა.

შესაღწე უნდა გამოიყოს ხატი ერთი პერსონაჟისა, როგორც იგი მეორის აღქმაში იხატება. ერთი გვირის პროექცია მეორეში. ქართულ პანოგრაფიულ ლიტერატურაში ცალმხრივი პროექცია სპირად მიმართვის ფორმა. შიამაზიკობებული; ასე რომ, ასახული პირდაპირ ქვერტს თავის პროექციას ამსახველში. ბუნების ესთეტიკურ საუნჩეთაგან ნასესხები სიმბოლოებათ ძეგლავს მერჩულე ძალდაუტანებელი აღფრთოვანებისა და შეუზღურველი სიყვარულის ამ განცდას, რაც გრთვოლასა და მის თანამომშეთა მოსვლამ აღჭრა ხანძოსი უღაბნოში მარტოდშეოფი ბერის ხედილის გულში: „თქვენ ხართ სიწმიდისა ნაყოფი, მცენარენი სულნენნი, ვარდნი შეუნიერნი, ფინიენი კეთილნი და ზეთისბილნი ნაყოფსავესენი, ზეთითა მით სიწმიდისაჲთა პოხილნი, რომელთა სილეთა დღეს განაბოხი სიხერამ ზემი და ამალღა სიხარული ჩემი ვითარცა რქაჲ მარდორქისაჲ აშიერთგან იხარებდნ უღაბნოჲ ესე თქვენ, ქრისტეს ნების მეოფელთა, ამას შორის დანერგეთა“ (ქველუბი, I, გვ. 255). ძნელი წარმოსადგენია მარტოდშეოფი კაცის კმაყოფილებისა და ანკიზა სიხარულის უფრო გათვალსაზიროება, ვიდრე აქაჲ მიღწეული. მარტოდშეთილობით შეკობილული სული ზედიდოსისა გაძლავალი და იქ „მცენარენი სულნენნი, ვარდნი შეუნიერნი, ფინიენი კეთილნი და ზეთისბილნი ნაყოფსავესენი“ ვაღიკებულან შემფგომ ბერის სიხარულის ამალეებულობა დადსტრეხებულია ადამიანთან ბუნების ერთიანობის ხატში („ამიერითგან იხარებდნ უღაბნოჲ ესე...“). ზედიდოსის აღქმაში აჩეკილია ვრიგოლი და მისი მოწაფეება, მაგრამ ასეთ მხატვრულ სახეში აღქმული სუბიექტის შინაგანი მდგომარეობა უფროა ბორცუესხმული. ზედიდოსის ღაღადისა შინაგან განცდათა წარმომართვებულ, სიმადლობელ ლოცვას გავს და „სულნელეზაჲ ლოცეთა მისთაჲ, — მერჩულდისეჲ სიტყუებით რომ ეთქვათ,

— ეთარკა ეთელი საფუშველი, აღიწოჯის წინაშე ღმრთისა.

სარა მადფორი ასე ჰყვრეს წინოს ღეწლს და ქალის ამ სწორებოვარ მისიას და სულეერ ძლევაძოსილებას ასე წარმოსახავს: „ეხედვ, შეილო ხეშო, ძალსა შენსა, ეთარკა ძალსა ღმრთისა ძევისასა, რომელი იზახენ უოველსა-ვე ზედა ოთხეარქსა, გინა ორბი დედალა, რომელი აღწოჯის სიმაღლესა აერთასა უფრომს მამლისა, და ეოველი ქუეყანა გუგასა თუ-ლისა მისისასა, მკირესა მარგალატის სწორსა, შეაყენის და განიბილის, ვანიცადის საჭმელი მისი ცეცხლებრ, დაინახის, მოუტყენის ფრთე-ნი შრიალებად და შიშიართის მის ზედა. ეკრეთ იყოს ცხორებაჲ შენი წინამძღურებითა სულ-სა წმიდისათჳ (ქველუბი, I, გვ. 111).

მ. ბახტინი ამბობს, რომ, როცა ავტორის უონტექსტში არის პირდაპირი შეტყულება ან ანუ იმ გმირისა, ჩვენს წინაშეა ორი სიტყვიე-რი ცენტრი და ორი სიტყვიერი მთლიანობა ერთი უონტექსტის ფარგლებში: „მთლიანობა ავტორისეული გამონათქვამისა და მთლიანობა გმირის გამონათქვამისა მაგრამ მეორე მთლიანობა არაა თავისთავად, დაქვემდებარებული პირველს და წართულია მასში, როგორც მისი ერთ-ერთი მომენტია სტილისტური დამუშავე-ბა ერთისა და მეორე გამონათქვამისა სხვადა-სხვაგვარად. გმირის სიტყვა დამუშავებულია, როგორც სწორედ სხვისი სიტყვა, რო-გორც სიტყვა პირისა, რომელიც ხასიათობრივად თუ ტიპიურად განსაზღვრულია, ე. ი. შეზავდება რო-გორც ობიექტი ავტორისეული გიგებისა, და სრულიადაც არა თავისი საკუთარი საკნობრი-ვი მიმართულების თვალსაზრისით“.

ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის პერსონაჟები ძირითადად „ობიექტური“ გმი-რებია. მათი პიროვნება და სულიერი ცხოვრე-ბა დანახულია, როგორც ობიექტური საგანი. მოცემულია ისე, როგორც აქნა აღქმული, გე-გებული, ფორმირებული გმირის ცნობიერებით. საგან დამოუკიდებელ ავტორისეულ წარმოსახ-ვაში გმირის ცნობიერება ავტორისეული ცნო-ბიერების სახითაა ჩასმული, გაზომილ-აწო-ნილი, შეფასებული, დამთავრებული. ამისდა-კვალია, მწერლისეულ განზომილებაში ჩარხო-ებში ჩაქვეილი პერსონაჟი ვერ იქნება თავი-სუფალად, დამოუკიდებელად. იგი ისე გუქმდება როგორც გახედან ობიექტურ საგნად ჰყვრეს წარმოდგება და ამ წარმოდგენის ფარგლებ-ში მოქცეული, ასეთი წარმოსახვის შესაძლებ-ლობებითაა შეზოქილი. აქედან ლოგიკურად ეღებულობთ, რომ ასეთი პერსონაჟის სიტყვა-ში ესა თუ ის საგანი, მოვლენა და მოგონა-რება ისე არეულება, როგორც ობიექტურ ჰყვრებაში ჩამოყალიბებულ შეფასებულ და საზღვარდადგენილ მისსავე ხასიათს შეეფერება და შესწევს ამის ძალა, ან, ამ გზით

ექვემდებარება ვარსკენის, მისი თანაშრახე-ლი სპარსის, გიორგი ჩორჩანელის, ჭეუჭოლის და სხვათა გამონათქვამთა მთლიანობა ავტო-რისეული გამონათქვამის მთლიანობას, ამი-ტომ არ არის მათი შეტყულება თავისთავადი, ხოლო მღვიმეში განმარტოებული შიოს სულის შეტყულება თავის თავზე არ არის დამორჩი-ლებული ავტორისეული სიტყვების მთლიანო-ბას (ამ პასივზე ქვემოთ ვისაუბრებთ) აქ მწე-რალი თვალს მიაყარებს და უსმენს იმას, თუ რას ფიქრობს ადამიანის სული თავის თავზე, როგორ წარმოუდგება თავისი თავი. ამ ეპი-ზოდში შიო ობიექტი კი არაა, არამედ სეზიუქ-ტა და ამდენად შემოფარგლული და დამ-თავიზებული არ არის, რამდენადაც იმ საბით გველინება, რაც მხოლოდ მას შეუძლია აღ-მოაჩინოს თვითშეგნებისა და თვითგაცნობიე-რების აქტში.

ქვინაოფან შუა საუკუნეების ლიტერატურაში ფაბულაა ძირითადი ესთეტიკური კატეგორია, „საწყისი“ და „სული“ (არისტოტელე) ნაწარ-მოებისა ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერა-ტურადან წარმოჩენილი სულიერი მოძრაობანი აცოცხლებენ, ხორცს ასხამენ „საულისა ანა თუ იმ ნაწილს, სიუვეტში რეალიზებულია ფაბუ-ლა სიუვეტური ქსოვილი (შინაგან მოძრაობა-თა გამომსახტელი სახეები) აცოცხლეს. სორცს ასხამს ფაბულური ჩონჩხის გარკვეულ მოწი-კვეთს. ის სიუვეტური ფუნა, რომელსაც ხუე-დიოსის შინაგანი საწყაროს მოძრაობის ხატები ქმნის, უშუალოდ დაყვშირებულია გრაგოლო-სა და მის თანამომქეთა ხანდაშე მოსკლასთან ვველა დეტალში ამ ამავეთანაა გაღებულად პირდაპირ არეულეს ფაქტს, მოტივირებულია მისით. უფრო მეტიც, შინაგანი მოძრაობა გო-დაშლილია ამბის მოქმედთა თვალწინ. ესაა ფაქტობრივი სიუვეტი.

მაგრამ ქართულ ჰაგიოგრაფიაში არის ისე-თი მხატვრული სახეებიც, რომლებიც ადამი-ანის წმინდა სულიერ მოძრაობებს, სულის თა-ვის თავთან მიმართების აქტებს გვისურათხო-ტებენ. ამყვრად სიუვეტი არ არის მხოლოდ საშუალება ფაბულის განწყობისა. იმის თქმა კი არ შეიძლება რომ ამ შემთხვევაში წარმო-სახულ უსიქოლოგიურ აქტებს საერთოდ არა აქვთ კავშირი ფაბულურ ფაქტებთან, ამავე-თან უღრმეს სიუვეტულში ვველაზე თავისთა-ვადი სულიერი მოძრაობანიც ფაქტობრივ ეო-თარებაზე არიან აღმოცენებულნი, მაგრამ ისი-ნი დამოუკიდებელნი არიან იმ აზრით, რომ ვარკვეულ სტაფიაზე მათ უფრო კვებავს და აფორმებს სხვა სულიერი მომენტები. ეს არის ფსიქოლოგიური სიუვეტის სფერო, რომლისე-ნაც თანდათან შიისწრაფვის სახეობრივი ცნო-ბიერების ისტორიული განვითარება შექმნი-

გაიიხე ' ფარფლავა
მამ სტლისა

რის ტრაგედიაში აქაოშისებური მოქმედების შედეგად ჰამლეტი უცნაოდ წარმოიქმნება არაქვეყნის მიმართულსა და არაქვეყნის აღქმულ სიტყვებს — „ყოფნა, არყოფნა...“. ახალი-უ-რის სურათები წარმოსახავს „... დამოუკიდებელს, სხვის რომ არ ებება ისეთს „შინაგან მოძრაობას“, რომელიც რაღაც გარკვეული ფართო მთელის სივსადით ცვლის ამბავისათვის დამახასიათებელ მოქმედებას, იყვებს მის ფეხებს სიუჟეტის განვითარებაში“.

ასეთი გრიგოლ ხანძთელის ლირიული მონოლოგი აშკარა კერამიკის სიკვდილთან დაკავშირებით. ატყვავილას ცრემლითა“ აღსებული ბერი „გლოთი იტყობდა: „ო, მეფეო სე-მო, ძლიერი და დიდებული სიმბოლო ე-ლესიათაო და ზღუდო ქრისტეანეთაო, სა-დაც-მე მოგვლოდა, აღმოსავლეთ-მე ანუ დასავლეთ, ჩრდილოეთ-მე ანუ სამხრეთ? რამე-თუ ვივლითა ზედა ნათესაეთა მფლობელ იყავ, რომელიცა წუთით კელმწიფთა და-ბორჩილებდ. საყვრელი ება დიდებულ, ღმრთის-მსახური კელმწიფთ? ან ვითარ მიეცა კელსა შეურაცხთა უმეფლოთა და უნდოთა კაცთა, რომელნი-... იუდასს მსკაცნად შენ უფლისა თვისა მეკლელ იქმნეს მოსაყდო-ნებლად ჩუენ, გლახათა მლოცველთა შენთა, ეყენისამდე?“ (მეგლუბი, I, გვ. 264-265).

ასეთივე ელიზბის დედის (ნინოს ცხოვრება) სისხლის ცრემლებიანი გოგება მშობელი ერის ბედზე: „მშვიდობით, მეუობაო ჰერო-თაო, რამეთუ მოკალთ თავისა მ-ცხოვარი და მესნელი, და იქმნენთ აშიერითგან ბტერ შე-მოქმედისა. ემა თავსა ჩემსა, რომელ არა წინაშე მოვედ, რომელსა ესე არაღაო სმე-ნიდ იყო, და არცა ენინ უყუანასრტ დავრხი, რომელსა მეხილეთა ნათელი გამობრწყინებუ-ლი წარმართთა ზედა და დიდებაა ერისა ის-რამლისა“ (მეგლუბი, I, გვ. 129).

ორსავე შემთხვევაში საქმე გვაქვს სუფთა ფსიქოლოგიურ ნაყადთან, როცა მოხსნილ-გადა-ბეჭადებული სხით შეირიშნება ამ ნაყადის ბოძის შემცვენი ფაქტ. ფაქტ, სულს პატიოვან მოძრაობადან სებლომირებული.

უფრადლება უნდა მუთაყროთ იმ პას-ეებს, სადაც პაგიოგრაფიული გმირის სულის მოძრაობა ეგზალტური თავდაუიწყების პროცესშია წარმოსახული. ესთეტიური და პოსტიტიური პლანი აქ ერთმანეთში გადადის. ასეთი ეეს-ტათი მესხეთელის ღაღადისა თავის მოყვეთის წინ, უფალი ღმერთო, ყოვლისა მპერობელო, რომელსა ყოველთა კაცთა გნებავს ცხობრება, რომელნი ესვენ სარწმუნოებით ხახელსა წმი-დისა შენსა, რომელმან ისმინე ლოცვა პირ-ფელთა მათ მოწამეთა, რომელნი პირითა მახ-ვლისათა მოსწედეს, რომელნიმე ტბასა შინა უინელოთა, რომელნიმე ზღუასა შინა შთაერი-თა მოსწედეს, რომელნიმე ცუცხლოთა და რი-შელნიმე მცეთა. მიერ შეიქმნეს სახელისა შე-

ნისათვს და მოიღეს შენზერი იგი ფეხმწიფე-ლო, რომელი თვალმან არა იხილა და ყურისა არა ესმა და გელსა კაცისასა არა მოუტდა, რი-შელი იგი განუშხადე წმიდათა მათ მოწამე-თა შენთა, მეცა უფალი, ღირს მეფე მონაწი-ლე მათ თანა და სამცედრებელსა მათ თანა, სი-ხარულსა მათ თანა, უიბჳნოსა შეუბასა მათ თანა“ (მეგლუბი, I, გვ. 44).

უზენაესისადმი ამ მიმართებაში ჩვენ გვე-ლევს არა მხოლოდ თავდაუიწყებული სიყვარუ-ლის განცდა, არამედ მარტიულის შინაგანი უო-ფი მისივე სულიერ აღქმაში არკული-გაცნო-ბიერებელი, დაეყვირდეთ სიტყვებს უფლისა-დმო: „... რომელმან ისმინე ლოცვა პირ-ელთა მათ მოწამეთა, რომელნი პირითა მახვილი-სათა მოსწედეს, რომელნიმე ტბასა შინა ყო-ნელოთა...“. როგორც ჩანს აქ ისტორიულად დადასტურებული მარტილობის, კონკრეტუ-ლი მოწამენი იგულისხმება ე. წ. ეელიძეს აქვს გარკვეული, რომ ერთ შემთხვევაში „ნაგუ-ლოსმევი არიან 40 სებატიელი მოწამენი, რომელნიც, როგორც ბასილი კესარიელი ეკ-მოგვცემა, ეინულის და ცოცხალთაში, ში-შეულნი ტბაში ჩაყრეს“ მ ცნობილ მარტილო-ბათი გახსენება მოწამის ცნობიერებას საკუთა-რი თავის ორგანიზაციისათვის სჭირდება. სიყ-ვდილის თავს-წამომდგარი ჩრდილით შემკრთა-ლი სული აღამიანისა ისტორიული ხსოვნის შორეთილან გამოუხმავს ქრისტესთვის წამე-ბულთა ღანჯებს, თვალწინ გოტარებს ამათ თავგანწირვასა და სიმტკიცეს, რათა თავი-განმტყცდეს და არ მოიფრიკოს უკანასკნელი და უკლავზე დიდი განსაცუელის წინაშე სწო-რედ სიკვდილის შიშის დათრგუნეთ, შეახსე-ნებს მოწამის სული თავისავე თავს, მოიღეს მათ იგი აღიქმებული, რომელს თვალმან არა იხილა და ყურისა არა ესმა და გელსა კაცისასა არა მოუტდა“. ზილო იმ მომენტში, როცა ეესტათი წარმოიქმნება, მეცა უფალი, ღირს მეფე მონაწილე მათ თანა და სამცედრებელსა მათ თანა, სიხარულსა მათ თანა, უიბჳნოსა შეუბასა მათ თანა, — მოწამე უყვე გაწონას-წორებულთა ძაღმოსილსა და შემართულ სუ-ლი სულ ძაღოს ქერეტს მხოთ კანთებულ ქვე-ვანას ნეტარებისა.

ამ პასაჟში გმირი ობიექტურ სახელ არ წარ-მოგიდგება იგი ღმერთსა და თავის სულს ესე-უბრება ჩვენ უფრო გვესმის მისი, ეიფრე ესე-უბრე მას. აღამიანს აქ ენაყელვბი მისივე სიტყვა, სულის ღაღადისი თავის თავთან სუ-ბიექტის თვითშეგნება გმირის სიერითოდ ობი-ექტური სახის ერთ-ერთი კონსტრუქციული მომენტი.

მაგრამ თუ ეესტათის თვითშეგნება მხოლოდ ერთი მომენტი მისივე მყარი შესატყულო სი-ხისა იოანე სებასტიანს თავისი პოეტიკი გმირის ცნობიერების, რეფლექსიის ობიექტად ზღის ვაყიდებათ მეტ ნაწილს გაჩემომცველ რე-

ლობისა და პერსონაგის საკუთარი ცხოვრებისა ამის საუკეთესო მაგალითია, თუ როგორ „მედიდოა თვისა მას გუაშა“ სასოციალიო ემანციპაციენ მიმავალი აბო. შ პოეტური ნათელმზილველობის ამ სიმაღლეზე ასასვლელად მკითხველი მთლიანად მომზადებულ სურათებში იმ მტანჯელი ცხრა ღლისა როცა ციხის საყანში თავის თავთან შეტოვებული აბო შიშითა და აბოვანებით, ცრემლითა და ღიმილით ეჩვენება კართან მომდგარ სიკვდილს, თავისავე განსამტკიცებლად ღაღადებს: „ეჩრახს ჰემდაცო დღესა ამას. რაათა განვიძარცო შიში კორცთა ამით ჰემთაჲ, რომელნი სამოსელ არიან/სულისა ჰემისა...“ (ძეგლები, I, 68). აღზევებული სული პოეზიისა შაცხოვარს ეალერსება, მასა და მარადიულ არუფენას შორის ჩასდგომად უხმობს.

• აბლა მოვიტანთ ნაწევრებს შიო მღვიმელის მეტაფრასული ცხოვრებიდან, სადაც ბერის სულის მოძრაობა იმავე სულის ძრწოლას ხატავს მომავლ განკითხვის დღესთან დაკავშირებით: „წარუდგეთ შიშულნი და თავდადრევილნი ყოველნი ურთამად და განებუნენ წიგნი თითოველისა საქმეთანი და მიეკადებოჯის თითოველსა თჳსი ეალი და თჳსი აღთქმად და თჳსნი საქმენი. და გამოვიდეს საშინელი იგი კმაჲ მიშწოდებელი მართალთა სასუფეველად. ხოლო წარმუვენელი ცოდვილთაჲ ცუცხლად უშრეტად. მ ჰემდა, მმანო, ეთარ ეძრწი ღლისა მისგან, უუეთუ ებოყო მარცხენით და მესმეს კმაჲ, წარმგზავნელი ჰემი სატანჯელად საუკუნოდ. რაღაჲმე ვყო უბადრეკმან მაშინ, რამეთუ არღარა არს დასასრული სასკელისაჲ, არღარა არს ღზინებაჲ, არღი გარე-მოიქცეს ხოცუნოჲ იგო, არღი ეუღლად განკორციელდეს ქრისტე“ (ძეგლები, III, 1071, გვ. 163). გოთარგი მერჩულეც ექსპრესიულ სურათად გვითვალისწინებს განკითხვის დღის წარმოდგენით აღძრულ მოძრაობას გრიგოლ ხანძთელის სულისა მის ერთ მონოლოგში (ძეგლები, I, გვ. 256). ორივე შემთხვევაში პერსონაგის რეფლექსიის საგნად ქცეული მისივე ცნობიერების შანაჩისა — შიში. მატერულ სახეში გუაშლევად გრძნობა შიშისა მომავალი სუფარუდო შიშის გამო აქტიუზირებული შინაგანი კვრეტა განსაცდელ გრძნობებს ისეთ სიკბადეს ანიჭებს, რომ იგი გვირის აწმუის ინტენსიურ ეთარებად იქცევა.¹⁰

განსაყუთრებით ძლიერ შთაბეჭდილებას ატოვებს შიო მღვიმელის ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდის სურათი იმავე მეტაფრასული რეფლექსით. შიო პოეზიებს ღაღმშვიობობა და სოსოცლუ ბნელსა და ღრმა მღვიმეში დასაბრუნა ეკელსაგან განმარტოებით: „წმიდაჲ და სანატრელი შიო შთაქლი მღვმესა მას ბნელსა შინა, ქუე სიღრმეთა მიწისათა, რაათა სიმაღლესა კორცთასა მიცემითა აღმოაქვილოს ქუე... და წმიდა და რამეთუ იტქლიცა, ესრეთვე

მიწად შთათესული და სიმაღლესა მიმთხვეული, გზობილებს ნაყოფსა ეთილსა არა შემთობილი ეკალიყარ. არამეჲ ღრმაჲ შთამტკეებელი ძირთა ეინაჲ და წმინდაცა ესე, მიმცემული მიწად თავისა თვისსა აღზილვიდო ზენა მათთა მიმართ თუალთა გონებისათა და მოელოდა შეწვენასა — ცუართა, საყურნებულთა სულისათა, რომელთა მიერ განაპოხნეს იგინი ღმრთისა ზელამოზილვისა წვმათა მიერ მოაწყულთა ღაერდომადი მიწად დაატობდის იატაკსა ცრემლთა მიერ, რომელნი შთამოდირდეს თუალთაგან მისთა, ეთარ წყარონი დაუწყუდედლნი ცრემლთა ჰემთასა: ანუ დაიდუმებ — მეტუველებდის — რამეთუ მსხემ ეარ მე შენ წინაშე, და მომატევე, რაათა განვიხუნო პირველ წარსლესა ჰემისა“ ხოლო აღდგომილსა ზე ეპერნიან თუალნი გონებისანი გრძნობადთა კელთა თანა მვედრებელსა, „წარემართენ, — იტყოდის — ლოცუაჲ ჰემი, ეო, თარცა საყუშეველო, შენ წინაშე, ხოლო აღპერობანი კელთა ჰემთანი, ეთარცა მსხტერპლი სამწუხროჲ“. და ეუღლად მტორელ განსუენებაჲ რაჲ მისკის სხეულსა, თჳსაგან მღვმრიად იტყოდის: „დავიდევე მე ნებსით მღვმესა ამას, ქუესკენელსა ბნელსა შინა, ეინაჲ მოწყალე, ნუ გარე-მოიქცეე პირსა შენსა ჰემგან, ნესადო ვეშსგიესო შთამაველთა მღვმედ ქორობეთისა, არამედ აღმოიყუანე საპურობილისაგან მოკრტობასა სული ჰემი აღსაბრებად სახელისა შენისა, რამეთუ თმენით დაგიომო შენ, ეიდრემდის მომხედნე და ისმინო ლოცუისა ჰემისა და აღმოიყუანო მღვმისაგან გლახაკობისა კორცთაჲსა და თიქისაგან უყისა ბრალთაჲსა...“ აღდგომილი იტყეს მეტუველი: „არა ესეკი ძილი თუალთა ჰემთა და პრული წამთა ღი განსუენებაჲ კორცთა, ეიდრემდის ეპოეო აღგილი უფლისაჲ“. სულთთა მეტუველებდის: „შენ განანთლე სანთელი ჰემი, უუალო, და განაბრწყინე ბნელი სულისა ჰემისაჲ, ღმერთო, რამეთუ ბნელი ესე ხილული შენგან არა ჯაბნულდეს, ნათელი თუალთ-შეუდგამო; ხოლო ღამე, ეთარცა დღე, განათლდეს“ (ძეგლები, III, გვ. 166-167).

უპირველეს ეოელისა, ის უნდა ითქვას, რომ სიტუაცია, რომელშიც შიო წარმოგვიდგება, უაღრესად ნოვოერო ნიადაგია ეგზალტირით თაუდაიოწყებისა და პოსტიერო კვრეტისათვის, რეფლექსიოსათვის. ჰველებრივ ცხოვრებისეულ გარემოცვაში აღმოჩნის ცნობიერებაში ნებსით თუ უნებლიეჲ იჭრება ესა თუ ის მოელენა. შესაბამისად, მათი აღსაქმელად, მისაღებად თუ დასაძლეად იბარება სულიერი ენერგიის გაჩვეული ნაწილი. ასეთ ეთარებში ში ძნელია მოელი შინაგანი ძალის კონცენტრაციით სული მომართოს თავისი თავისავე.

გაიგნა მადმელაშ

მმრ სულისა

ღრმა და ბნელ მღვიმეში განმარტებით კი შიშის მძლავრი ზღუდე აუშენებდა ცნობიერებისა და გარეგნულ შთაბეჭდილებათა შორის გრძნობადი სინამდვილის სარბიულზე მოძრაობიდან გამოთიშული, ერთი წერტილისაკენ კონცენტრირებულ სული მხოლოდ თავის ჩეხლობას სცნობს, სხვა ევკლიდეს ტრანსფორმაციას აღგებს. შიშის ამქვეყნიურ სურვილებს ელავს, რათა სამშაღესა კორკთასა მიცემითა აღმოაყვაროს ვუელი წმიდაჲ, რამეთუ იფქლოცა, ესრეთვე მიწად მთათესელი და სომალესა მართხვეულო, გამოიღებს წაყოფსა კუთილსა აჲა შემთობილი კალთავან, არამედ ღრმად შთაბეჭელებლი ძირთა. შემაშობელი ეკალი, — ამქვეყნიურ ენებანი, — აქ თვითონ სულს შეუშავია და ასე განოყიერებულ ნიჲდავში ძალუმად ვაუფგავს ძირი. „სიღრმეთი მიწისათა“ დაფლული ხორცისაკენ „აღმოყვრილებული“ სული ღვთაებრივი ეოფის მთათა მოძარჲთ აღორძინებულა. „აღიხილაჲდა ზენა მთათი მიმართ თვილთა კონებისათა და მოელოდა შეწევნასა — ცუართა, საყურნებელთა სულისათა, რომელთა მიერ განაოხნეს იგონი ღმრთისა ზედამოხილვისა წვშალა მიერ მოარწყულთა“.

აქამდე, სურათის ამ პირველ ნაწილში გამოჩნდის სულის მოძრაობა ობიექტუოი სივანია, მოცემულია ისე, როგორც იქნა აღქმული გმირის ცნობიერებისაკენ დამოუკიდებელ ავტორისეულ წარმოსახვაში. გმირის ცნობიერება ავტორისეული ცნობიერების ჩარჩოშია ხიშმული, გაზომილ-აწონილი. ამის შემდეგ კი მხატვრულ სახეში დომინანტა ხდება მისივე თვითშეგნება, პერსონაჟის „სულის შეტყულება“. როგორც თვით ავტორი ამბობს, ეპარის ცნობიერების შემოაბა, სულის მოძრაობა პირველ პლანზე ვადმოღის სიტყვა თვითონ პერსონაჟს ეძლეა თავის თავზე: „ნუ დაუფქავ — შეტყუებლის, — რამეთუ მსხემ (უცხო მხარეში გეოფი, კ. ფ.) ვარ მე შენ წინაშე, და მომიტყეე, რათა განვიხიუენო პირველ წარსლისა ჩემისა“. ექვდან მოყოლებული ეპარის ობიექტური ნიშან-თვისებანი, პოზა ეპიკური მდგომარეობა, სულიერი განწყობილება და განცდათა შინაარსი იქცევა თვით პერსონაჟის რეფლექსიის საგნად. თოქოს ბერის სულის ორეული ვასზე ვამდვარა და იქედან შემოსიქერის თავის ხორციელ სამყოფელსა და თავის თავს. ეს ილუმინალი ორეული ევკლიდეს აღნუსხავს და კაიცილობიერებს: პირველად თავის გასაგნებულ ღაღადისს ხეიავს და პოზას მლოცველსა „წარემართენ, — იტვოლის — ღოცეჲ ჩემი, ეოართა საუბრეელო შენ წინაშე, ხოლო აღპრობანი კელთა ჩემთანი, ეოთარცა მსხუერპლი სამწუხროჲ“. შემდეგ ბერის ფიზიკური მდგომარეობა, სამყოველი ადგილის უკუთურობა და „საპრობილისაკენ ბოროტთასა“ (ხორციელ კოლფათივან) აღმოყვანის

იმედია წარმოიჩინებული: „დავიდეჲ შენგნებთა მღვმესა ამას, ქუესენელსა ბნელსა შინა, ვინაჲ მოწყალე, ნუ გარე-მთიქცეე პირსა შენსა ჩემგან, ნუსადი ეშსგავსო შთამივალთა მღვმეო ჟოფიხეთისა, არამედ აღმოიყვანე საპრობილო საგან ბოროტთასა სული ჩემი აღსაჩრებად სახელისა შენისა, რამეთუ თმენით დავითმო შენ, ვიდრემდის მომხედნე და ისწინო ღოცვისა ჩემისა და აღმიყვანო მღვმისაკენ გლახეობისა კორკთასა და თიქისაკენ ეუთის ბრალთასა“. „საპრობილისაკენ ბოროტთასა“ აღმოყვანის იმედს მართლის მალეობარებითა და შინაგანი შემართულობის ვადლებულების შეგნებით უფასტურებს სული თავის თავს: „არა ვსცე ძილი თვალთა ჩემთა და პრელი წაშთი და განსუნებამ კორკთა, ვიდრემდის ეპოეო ადგილო უფლისაჲ“ ეუთასენელ ღაღადისში სული თავის თავს კვლავ ღამეულ პინდში ჭერეტს, როცა სანთელი ასანთებია, სულიერი სიბნელე გასაბრწყინებელი: „სულითა შეტყუებლისა, — შენ განანათლე სანთელი ჩემი, უფალო, და განაბრწყინეჲ ბნელი სულისა ჩემისაჲ, ღმერთო, რამეთუ ბნელი ესე ხილული შენგან აჲა დაბნელდეს ნათელი თვალთ-შეუდგამო, ხოლო ღამე, ეოთარცა დღე, განათლდეს“.

ასე წარმოუდგება სულს თავისი თავი, როცა კონებას შინაგან საჩუქში ჭერეტს მის და ამ წუთში. ეს არის ერთ-ერთი, კერძოდ, ბოლო განცდა და სუბიექტური განწყობილება სულისა და როგორც ასეთა, არ გულისხმობს ობიექტურ საგანს და ამ საგნის ჩაქედვას ობიექტურ განზომილებათა ჩარჩოებში, მის დამთავრებულ და ეველსთვის ცხადად აღსაქმელ სახეს. პირიქით, ეს არის სუბიექტური სურათი თვითგაცნობიერების პროცესის ჩაქვიდან, ხსენებისა რაც მხოლოდ სუბიექტს შეუძლია აღმოაჩინოს თვითშეგნების, თვითგაცნობიერების აქტში ასეთ შემთხვევაში მწერლისათვის, მ ბატონის ღრმად ანალიტიკური მსჯელობა რომ მოვიშველიოთ. „მთავარაჲ არა ის, რის წარმოადგენს მისი გმირი სამყაროში, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, ის, თუ რას წარმოადგენს გმირისათვის სამყარო და რას წარმოადგენს თვითონ თავისი თავისათვის“. საგნებისა და საუთარო ნიშან-თვისებანი სუბიექტურ პლანში ტრანსფორმირდება, სამყაროს ქარავანს ისინი სულის განწყობილებასა და ძალას წარმოაჩენენ „თი, ამ მომენტში“ და უფრო ნაკლებ თვითონ საგნისა და პიროვნების ობიექტურ არსს. ასეთ ნიშან-თვისებებს არ ძალუმათ დაამთავროს გმირი, ვამოკვეთოს მისი მთლიანი სახე, გვიანსუბოს კიბხეზე, ვინა იგი? ჩვენ ესეფაუთ არა იმას, ვინ არის იგი, არამედ, როგორ გაიცილობიერებს იგი თავის თავს ჩვენი მხატვრული ჭერეტა გმირის სინამდვილის წინ კი არ აღმოჩნდება ეუე, არამედ მის მიერ ამ სინამდვილის შეგნების წმინდა ფუნქციის წინაშე. ევკლიდური გმირის თვალ-

თავდადგაში შეაქვს შწერაღს, პერსონაჟის რეფ-
ლექსიის საგნად აქცევს. შწერლისეული ქერუ-
ტისა და განსაზღვრების ობიექტი ეი ხდება
თვით ეს ფუნქცია თვითშეგნებისა გასაგებია.
რომ ასეთ ვითარებაში გმირის გამონათქვამი
დამოუკიდებელი მთლიანობაა ისევე, როგორც
თვით პერსონაჟია დამოუკიდებელი (რ თ უ.,
ეს არის თავისუფლება მხატვრული ჩანაფიქ-
რის ფარგლებში).

ქართულ ლიტერატურაში თვითშეგნება მხოლოდ მომენტია გმირის სა-
ერთოდ მყარი მხატვრული სახისა, კარუდან მი-
სი ობიექტური ქერუტისა, როცა ავტორის

თვალთახედვა ფარავს და ამთავრებს საგნად
შეკრამ ობიექტივირების ამ საერთო ფონზე
სულის სიღრმეთა გამოშვებელი ქრისტოანუ-
ლი ლიტერატურა თვითონ სულს „აძლევს სი-
ტყუას“ თავის თავზე. ეს არის აბალი ასპექტი
ანტიური ლიტერატურის შემდგომ. გაანალი-
ზებული მონაკვეთის თვით ავტორი შენიშნავს
სრულად გასაგებად, რომ ყოველივე ამას გმი-
რი „სულთა მტყუელებდის“. პერსონაჟი აქ
„სულის მტყუელება“ და არა ობიექტური
გმირი. აქაც ვერ „ეხედავთ“ გმირს, გვესმის მი-
სი. სიტყვა ფარავს პერსონაჟს, თვითონა მხატ-
ვრულ სახე.

შენიშვნები

¹ ა. გაწერულია ჩიულო ნაწერებო, I.
1961, გვ. 228.

² შეგალითად, მ. ბასტინი, რომელსაც ემუხ-
რებით ზოგად მეტალინგვისტურ მსჯელობათა
დროს. იხ. მისი, Проблемы поэтики Достоев-
ского. М., 1963, 242-253; Слово в поэзии и
в прозе. Вопросы литературы, 1972, № 6.

³ М. Вахтин, Проблемы поэтики Достоев-
ского, 245-246.

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერა-
ტურის ძეგლები, წიგნი I, 1963, გვ. 13-14. შე-
ზღვრამ მიუერთებინა შემოკლებით — ძეგლე-
ბი, I, გვ. 333.

⁵ Н. Гартман, Эстетика, М., 1968, стр. 257.

⁶ Проблемы поэтики Достоевского 266.

⁷ Теория литературы, кн. II (роды и
жанры), М. 1964, 456.

⁸ ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I,
1960, გვ. 514.

⁹ გ. ფარულავა, მხატვრული ფანტაზია და
შინაგანი ხილვა ქართულ ლიტერატურაში, შატ-
ბე, 1969, № 3, გვ. 193.

¹⁰ იქვე, გვ. 181.

¹¹ Проблемы поэтики Достоевского, 63-64.

